

Вікторія ПИТЛЬОВАНА

*доцент кафедри теорії та історії держави і права
навчально-наукового юридичного інституту Прикарпатського
національного університету імені Василя Стефаника*

ORCID: 0009-0004-2721-3134

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. У період воєнного стану в Україні виникає проблема формування правової культури, яка визначається як система правових цінностей, норм, традицій та стосунків між громадянами та державою. Військовий конфлікт призводить до викликів для правової системи та громадянського суспільства, що впливає на розвиток правової культури. Однією з ключових проблем є порушення прав та свобод громадян в умовах воєнного стану. Іншою проблемою є відновлення та підтримка дотримання правопорядку в умовах військового конфлікту. Також слід звернути увагу на виховання громадян у дусі поваги до прав людини та закону в умовах воєнного стану. Зміни в соціальному середовищі можуть вплинути на менталітет та ставлення громадян до правових норм, що може визначити подальший розвиток правової культури в країні.

Аналіз публікацій інших вчених. Вивчення особливостей формування правової культури в період воєнного стану є актуальним завданням, оскільки це сприяє розумінню взаємозв'язку між воєнним конфліктом та правовим середовищем, а також дозволяє розробити ефективні заходи для забезпечення прав та свобод громадян в умовах воєнного стану. Проблему формування правової культури серед українського населення розглядали такі вчені: Вахнюк Н. М. [1], Андрусишин Б. [2], Денисюк С. Ф. [3], Дячишин І. М. [4], Кузнецова Ю., Гусев Д. [5], Мушенко В. [6], Підлісний Є. [7], Сердюк О. О., Авсеєвич В. П., Пилипенко Є. М. [8], Шульга Н. [9] та інші.

Виклад основного матеріалу. Правова культура суспільства — це різновид загальної культури, який становить систему цінностей, що досягнуті людством у галузі права і стосується правової реальності даного суспільства [2].

Ознаки правової культури [3]:

- виступає засобом правового регулювання суспільних відносин, заснованих на законах, формах взаємодії їх учасників;
- органічно пов'язана та взаємодіє із законодавством;
- використовується як інструмент покращення стану правового життя суспільства в цілому;
- сприяє спілкуванню суб'єктів політичного й правового життя суспільства, що виражається в різних формах правомірної поведінки та мислення, побудо-

ваного на вільному виборі гарантованих законами правових засобів досягнення поставлених цілей.

Правова культура є однією з форм загальної культури. В даний час не існує єдиного визначення культури, воно розглядається в декількох аспектах. По-перше, культура розглядається як певний рівень розвитку суспільства, що виражається в видах і формах організації діяльності людей, в створених ними матеріальних і духовних благах. При цьому культура використовується в контексті цивілізації.

По-друге, культура розуміється як предметні результати діяльності людей. Наприклад: машини, будівлі, твори мистецтва, норми моралі і права та інші. У більш вузькому сенсі культура є духовною сферою.

Перший варіант має на увазі, що правова культура - це сукупність правових явищ в цілому, тобто правова культура будь-якого суспільства включає в себе законодавство, правові інститути, юридичну практику (як діяльність офіційних державних органів, так і правову поведінку громадян, їх організацій), правосвідомість.

З іншого боку, правова культура розглядається як певний рівень розвитку індивідуальної, групової або суспільної правосвідомості.

Кожне суспільство виробляє свою модель правової культури. Структура правової культури суспільства включає [4]:

1) культуру свідомості та правосвідомості — високий (некризовий) цикл соціальної активності правосвідомості, що містить оцінку закону з позицій справедливості, прав людини;

2) культуру правової поведінки — правову активність громадян, яка виражається в правомірній поведінці;

3) культуру юридичної практики — ефективну діяльність законодавчих, судових, правозастосовних, правоохоронних органів.

Правова культура складається із низки взаємозалежних елементів [5].

1. Рівень правосвідомості і правової активності громадян — виражається у ступені засвоєння (вираження знання і розуміння) права громадянами, посадовими особами, спрямованості на додержання заборон, використання прав, виконання обов'язків.

2. Стан юридичної практики — рівень правотворчої діяльності і стан законодавства — виражається в досконалості змісту і форми нормативно-правових актів, їх якості, продуманості, узгодженості, культурі юридичних текстів, тобто в юридичній техніці підготовки, ухвалення та оприлюднення нормативно-правових актів, вирішенні процедурних законодавчих питань.

3. Режим законності і правопорядку — стан фактичної впорядкованості суспільних відносин, урегульованих за допомогою правових засобів, змістом яких є сукупність правомірних дій суб'єктів права. Непохитність правопорядку залежить від стану законності, без якої неможлива правова культура.

Крім проблем з визначенням єдиного поняття правової культури, існує проблема визначення її структури. У теорії права немає єдиного переліку елементів

правової культури. До сих пір ведуться дискусії про те, що повинно входити в структуру правової культури.

Сучасна правова культура України вимагає систематичного та раціонального підходу, спрямованого на стимулювання та позитивний соціальний розвиток [6]. В цьому контексті, система заходів, спрямованих на формування політико-правових ідей, норм і принципів, які втілюють цінності світової та національної правової культури, виступає як необхідний інструмент правового виховання. Формування правової культури в умовах воєнного стану представляє собою виклики та можливості, які впливають на молоде покоління. Існують стратегії, які можуть сприяти формуванню правової культури серед молоді навіть в умовах воєнного стану. По-перше, громадські ініціативи та неурядові організації можуть відігравати ключову роль у забезпеченні правової освіти, просуванні прав людини та підтримці громадянської участі [7]. Вони можуть створювати альтернативні платформи для молоді, де вони можуть дізнатися про свої юридичні права та обов'язки. По-друге, використання цифрових технологій та онлайн-платформ може подолати фізичні обмеження та полегшити доступ до правової інформації [8]. Це може створити віртуальний простір для правових дискусій та навчання, допомагаючи молоді зберігати і розвивати свою правову свідомість.

Важливо підкреслити, що в умовах воєнного стану освітяни стають більш проактивними у пошуку та реалізації рішень для подолання освітніх викликів, що стоять перед учнями. Це визначає новий контекст для підтримки та розвитку правової культури, яка залишається необхідною складовою сталого розвитку суспільства, навіть у складних умовах воєнного конфлікту. Багато навчальних закладів взяли на себе ініціативу створення доступних платформ з навчальними матеріалами для молоді. Наприклад, школа «Оптима» та онлайн-платформа Наукового ліцею імені Кліма Чурюмова надають свої матеріали учням по всій Україні після реєстрації. Онлайн-школа «Гранд-Експо» під час воєнного стану надає доступ до 532 кейсів, що стають цінним інструментом для навчання, розвитку та відволікання уваги дітей від проблем, пов'язаних з війною. Атмосферна школа відкриває можливість скористатися пакетом «Слухач» на час дії воєнного стану, а Центр дистанційної освіти «А+» пропонує Zoom-уроки для всіх українських дітей. Ці ініціативи направлені на підтримку учнів та забезпечення їм освітніх можливостей у непростих умовах воєнного стану [1].

Значущим елементом є також співпраця з міжнародними організаціями та мережами, яка може сприяти підвищенню важливості правової культури та прав людини під час воєнного стану. Це включає підтримку та адвокацію програм правової освіти, орієнтованих на молодь. Заходи цієї спрямованості допоможуть забезпечити участь молоді у формуванні правової свідомості та культури навіть у складних умовах воєнного конфлікту.

Однією з ефективних стратегій, спрямованих на підвищення рівня правової обізнаності та громадянської освіти, є створення юридичних клінік та молодіжних організацій правової підтримки.

Ці юридичні клініки мають важливе завдання - забезпечувати безкоштовні або доступні юридичні консультації та допомогу молодим людям, які можуть стикатися з правовими проблемами або порушенням їхніх прав. Надаючи практичні рекомендації та підтримку, ці ініціативи допомагають молодим людям орієнтуватися в правовій системі та відстоювати свої права.

Додатково, організація тренінгів, семінарів та інтерактивних сесій, спрямованих на вивчення юридичних прав та обов'язків, а також на підвищення громадянської активності, може великою мірою сприяти формуванню у молоді почуття власної спроможності та активності. Це допомагає молодим людям усвідомити важливість правової культури та їхню роль у підтримці цієї культури.

Державні органи, навчальні заклади, організації громадянського суспільства та правники повинні об'єднати зусилля для розробки та впровадження комплексних програм правової освіти, які враховують специфічні виклики, що виникають в умовах воєнного стану. Важливим прикладом може бути співпраця представників влади на різних рівнях та громадських об'єднань, як у випадку підписання багатостороннього Меморандуму щодо впровадження та розвитку дитячого руху «Байда» на території міста Запоріжжя між обласною та місцевою владою, Головним управлінням Національної поліції та громадськими організаціями [1]. Такі спільні ініціативи сприяють не лише правовій культурі, але й вихованню громадян, готових активно захищати свої права та взаємодіяти для спільного блага у складних умовах воєнного стану.

Висновки. Формування правової культури в період воєнного стану в Україні має свої особливості, оскільки цей період характеризується певними надзвичайними обставинами та обмеженнями, які впливають на правові відносини та поведінку громадян. У період воєнного стану збільшується роль військових та правоохоронних органів. Це призводить до змін у взаємодії громадян із правоохоронними структурами та їхньою владою. Умови воєнного стану часто супроводжуються зростанням відповідальності за порушення законів. Це впливає на ставлення громадян до правових норм та на дотримання ними закону. У період воєнного стану важливо забезпечити баланс між необхідністю забезпечення національної безпеки та збереженням основних прав і свобод громадян. Важливо залучати громадян до правової освіти, щоб забезпечити їхню свідомість щодо прав та обов'язків у цих умовах. Збереження довіри громадян до системи правосуддя залишається актуальним завданням. Забезпечення прозорості та справедливості в судових рішеннях важливе для дотримання легітимності влади. Формування правової культури в період воєнного стану в Україні вимагає належної уваги до специфічних умов та постійного забезпечення балансу між захистом національної безпеки і збереженням основних прав і свобод громадян.

1. Вахнюк Н. М. Основні проблеми формування правової культури молоді в Україні. NewUkrainianLaw. 2023. № 3. С. 128–134. URL: <https://doi.org/10.51989/nul.2023.3.18> (дата звернення: 22.01.2024).

2. Вплив глобалізаційних процесів на формування правової культури населення / Б. Андрусишин та ін. *Міждисциплінарні дослідження складних систем*. 2023. № 22. С. 108–124. URL: <https://doi.org/10.31392/iscs.2023.22.108> (дата звернення: 22.01.2024).
3. Денисюк С. Ф. Дослідження правової культури військовослужбовців національної гвардії як чинник формування правової держави. *Juridicalscience*. 2021. № 2(104). С. 130–136. URL: <https://doi.org/10.32844/2222-5374-2020-104-2.16> (дата звернення: 22.01.2024).
4. Дячишин І. М. Роль права та моралі у формування правової культури українського суспільства. *Juridicalscience*. 2020. Т. 2, № 1 (103). С. 33–38. URL: <https://doi.org/10.32844/2222-5374-2020-103-2.05> (дата звернення: 22.01.2024).
5. Кузнецова Ю., Гусев Д. Правова освіта як детермінанта формування правової культури. *Молодий вчений*. 2023. № 2 (114). С. 82–85. URL: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2023-2-114-16> (дата звернення: 22.01.2024).
6. Мушенко В. Формування правової культури і правової свідомості державних службовців. *NationalAcademyofManagerialStaffofCultureandArtsHerald*. 2018. № 3. URL: <https://doi.org/10.32461/2226-3209.3.2019.191751> (дата звернення: 22.01.2024).
7. Підлісний Є. Реалізація педагогічних умов формування правової культури студентів в закладах вищої освіти. *Психолого-педагогічні проблеми сучасної школи*. 2020. Вип. 1 (3), ч. 1. С. 119–126.
8. Сердюк О. О., Авсеєвич В. П., Пилипенко Є. М. Формування правової культури українського суспільства у сучасних умовах. *Наше право*. 2022. № 1. С. 46–52. URL: <https://doi.org/10.32782/np.2022.1.7> (дата звернення: 22.01.2024).
9. Шульга Н. Формування структурних компонентів правової культури магістрів медицини. *ScientificpapersofBerdianskStatePedagogicalUniversitySeriesPedagogicalsciences*. 2021. Т. 1. С. 365–374. URL: <https://doi.org/10.31494/2412-9208-2021-1-1-365-374> (дата звернення: 22.01.2024).

Pytliovana V.P. Peculiarities of the formation of legal culture during the period of martial law in Ukraine

The article deals with the topic of formation of the legal culture of society under martial law, focusing on the impact of this specific context on the younger generation. It is noted that legal culture is an integral part of the general culture, and the author examines its features and role in shaping the system of values related to law.

The structure of the legal culture of society is analyzed from the perspective of interaction with the legal reality, studying its features and factors of influence. Given that the conditions of martial law create challenges and opportunities, the author considers strategies that promote the formation of legal culture among young people.

The article focuses on public initiatives and non-governmental organizations that can play a key role in providing legal education and supporting civic participation. The author emphasizes the importance of using digital technologies and online platforms to overcome physical limitations and facilitate access to legal information by creating a virtual space for discussion and learning.

Special attention is paid to initiatives to establish legal clinics and youth legal support organizations as effective strategies for raising legal awareness and civic education. The irrole in providing free or affordable legal advice and assistance to young people in the face of legal problems or violations is highlighted.

An additional emphasis is placed on the importance of cooperation with international organizations and networks to raise the importance of legal culture and human rights in the context of martial law. In particular, an example of cooperation between government officials and civil society organizations in the implementation and development of the Baida children's movement in Zaporizhzhia is given.

In view of the above, the article emphasizes the importance of joint efforts of state authorities, educational institutions and civic initiatives to develop and implement comprehensive legal education programs under martial law. The author calls for the adoption of the programs aimed at addressing the specific challenges arising in such conditions and emphasizes the importance for the future formation of legal culture in Ukraine.

Keywords: law, legalculture, legalbehavior, legalmodel, martiiallaw, society.

Питльована В.П. Особливості формування правової культури в період воєнного стану в Україні

У статті розглядається тема формування правової культури суспільства в умовах воєнного стану, зосереджуючись на впливі цього специфічного контексту на молоде покоління. Зазначається, що правова культура є невід'ємною частиною загальної культури, автор розглядає її ознаки та роль у формуванні системи цінностей, пов'язаних із правом.

Структура правової культури суспільства аналізується з точки зору взаємодії із правовою реальністю, вивчаючи її особливості та фактори впливу. Враховуючи, що умови воєнного стану створюють виклики та можливості, автор розглядає стратегії, які сприяють формуванню правової культури серед молоді.

Основна увага статті приділяється громадським ініціативам та неурядовим організаціям, які можуть відігравати ключову роль у забезпеченні правової освіти та підтримці громадянської участі. Автор зазначає про важливість використання цифрових технологій та онлайн-платформ для подолання фізичних обмежень та полегшення доступу до правової інформації, створюючи віртуальний простір для дискусій та навчання.

Особлива увага приділяється ініціативам створення юридичних клінік та молодіжних організацій правової підтримки як ефективних стратегій підвищення правової обізнаності та громадянської освіти. Висвітлюється їх роль у наданні безкоштовних або доступних юридичних консультацій та допомоги молодим людям у умовах правових проблем чи порушень.

Додатковий акцент робиться на важливості співпраці з міжнародними організаціями та мережами для підвищення важливості правової культури та прав людини в умовах воєнного стану. Зокрема, наводиться приклад співпраці між представниками влади та громадськими організаціями у впровадженні та розвитку дитячого руху «Байда» на території міста Запоріжжя.

Враховуючи вищенаведене, стаття визначає важливість спільних зусиль державних органів, навчальних закладів та громадських ініціатив для розробки та впроваджен-

ня комплексних програм правової освіти в умовах воєнного стану. Автор закликає до утвердження цих програм, спрямованих на вирішення специфічних викликів, що виникають у таких умовах, та наголошує на їхній важливості для майбутнього формування правової культури в Україні.

Ключові слова: право, правова культура, правова поведінка, правова модель, воєнний стан, суспільство.